Nybro kommuns
kulturmiljöprogram

ALSJÖHOLM

Oskars socken

Länsstyrelsen
Kalmar län

NYBRO
KOMMUN

KALMAR·LÄNS·MUSEUM

Kulturmiljöprogrammet omfattar 33 områden på olika platser i kommunen.

Arbetet möjliggjordes tack vare ekonomiskt stöd från Länsstyrelsen. Kalmar läns museum anlitades för inventering och beskrivning av Kulturmiljöprogrammets områden. Layout och sammanställning har gjorts av Nybro kommun.

1. Skoga
2. Lindshult
3. Kråksmåla
4. Torshult, Torshultamåla
5. Uvafors
6. Alsterbro, Sandslätt
7. Rugstorp, Abbetorp
8. Bäckebo
9. Målerås
10. Gullaskruv bruksort
11. Barkeström
12. Hälleberga
13. Applaryd
14. Gullaskruv säteri
15. Orrefors
16. Flygsfors
17. Gadderås
18. Skedebäckshult
19. Flerohopp
20. Gunnabo
21. Duvetorp
22. Kristvallabrunn
23. Brånahult
24. Holmen, Göttorp
25. Nybro stad
26. Kopparfly
27. Örsjö
28. Ebbehult
29. Gårdsryd
30. S:t Sigfrid
31. Brändebo
32. Agebo
33. Alsjöholm

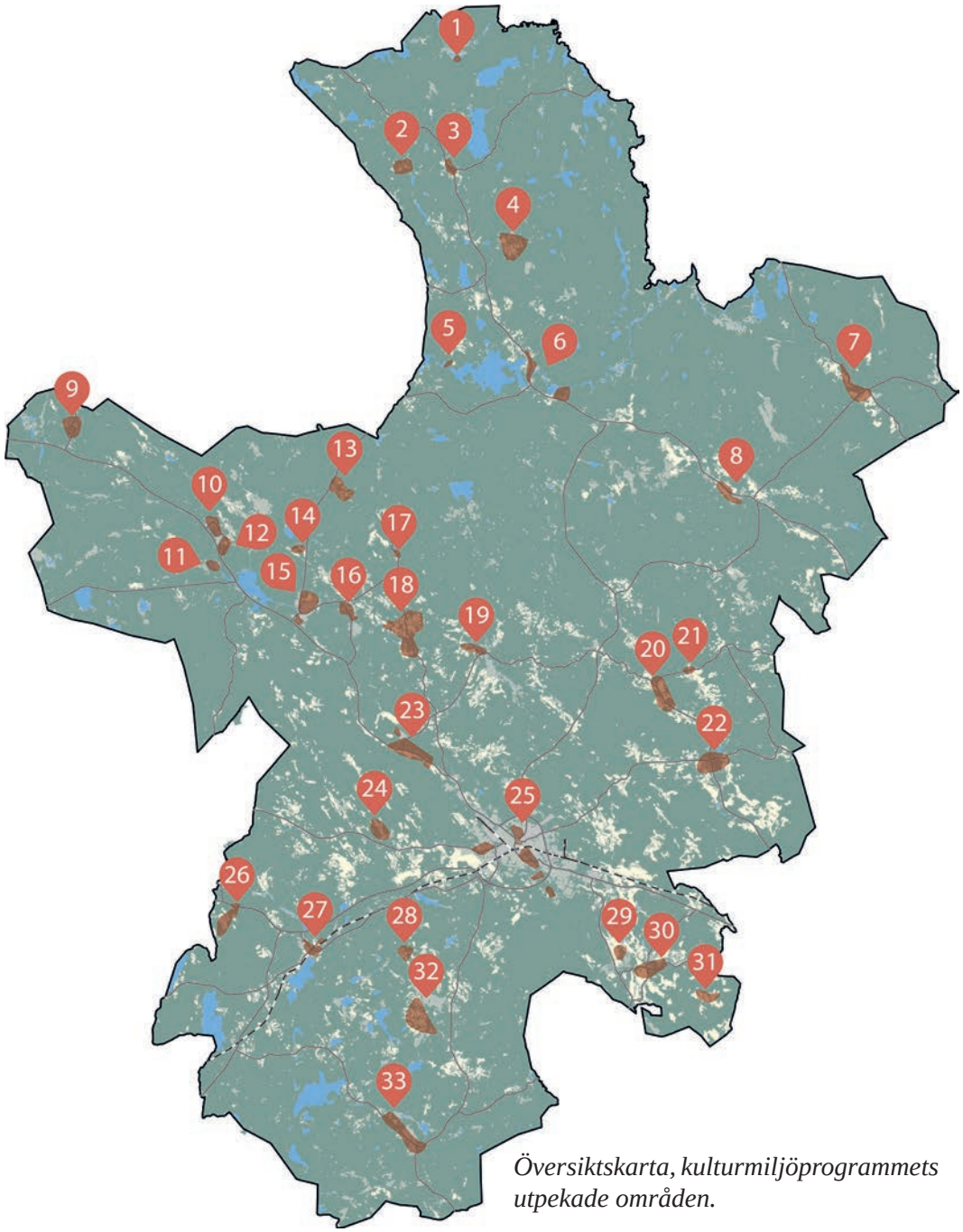

Översiktskarta, kulturmiljöprogrammets utpekade områden.

Läsanvisning

HUVUDOMRÅDE

Här lär du först känna kulturmiljön. Huvudområdet är ett större område som ger en övergripande kunskap om kulturmiljöns landskapliga förutsättningar och bredare historiska utveckling.

KÄRNOMRÅDE

Här får du en djupare beskrivning av områdets värden. Kärnområdet har särskilt höga kulturhistoriska värden, med koncentrationer av kulturhistoriskt värdefulla byggnader, fornlämningar och/eller landskapsobjekt.

HISTORIK

Här hittar du berättelser om människor och andra viktiga företeelser som präglat kulturmiljön. En förklaring till varför de höga kulturhistoriska värdena finns på platsen.

I FRAMTIDEN

Här ges förslag på förhållningssätt inför framtiden för hur kulturmiljön ska bevaras och utvecklas.

I texten finns siffror inom parentes (1), de hjälper dig att hitta rätt i kartorna för huvud- och kärnområdet.

Bilder är tagna av Kalmar läns museum där inget annat anges.
Text: Susann Johannisson, Kalmar läns museum
Arkeologi: Helena Victor, Kalmar läns museum
Layout: Nybro kommun
Senaste revidering: 2024-12-12

Kulturmiljöerna i Nybro kommun är levande miljöer under ständig förändring. Därför finns det risk att utskriven eller tryckt kopia av kulturmiljöprogrammet inte är den senast uppdaterade versionen. På nybro.se finns den senaste versionen digitalt.

Alsjöholm är en kyrkby med Oskars kyrka och byarna Östra och Västra Alsjö. Alsjöholm ligger en och en halv mil söder om Nybro tätort. Det tangerar ett utpekat naturvårdsområde: Alsjösjön (Klass III, 117 ha, Natur, Botanik, Zoologi, Geologi). Här finns tre naturminnesmärkta ekar. I områdets norra kant finns naturvärde i lövskogsmiljö utpekat av Skogsstyrelsen.

Huvudområde

Huvudområdet är ett större område som ger en övergripande kunskap om kulturmiljöns landskapliga förutsättningar och bredare historiska utveckling.

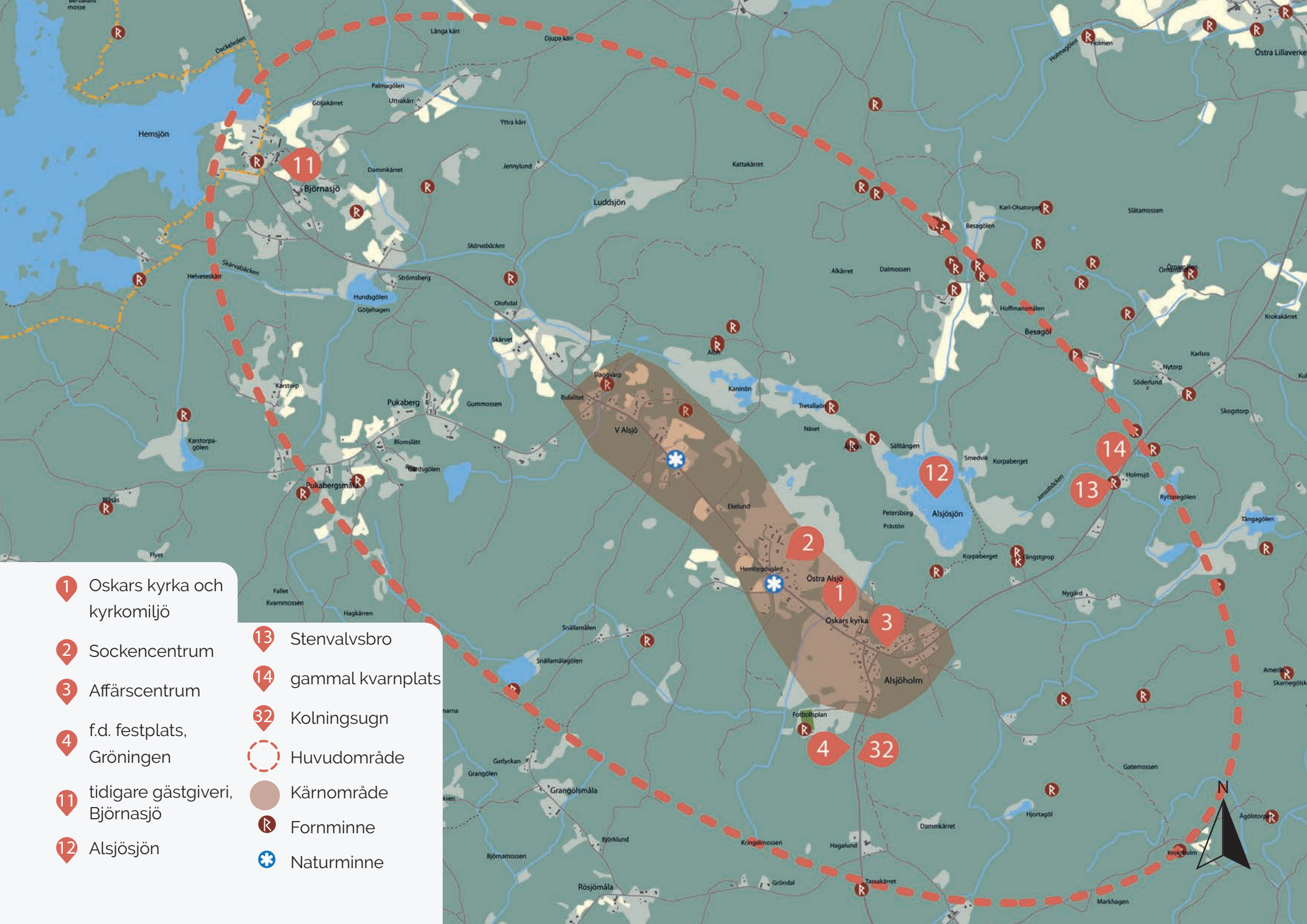
1 Oskars kyrka och kyrkomiljö
2 Sockencentrum
3 Affärscentrum
4 f.d. festplats, Gröningen
11 tidigare gästgiveri, Björnasjö
12 Alsjösjön
13 Stenvalvsbro
14 gammal kvarnplats
32 Kolningsugn
Huvudområde
Kärnområde
Fornminne
Naturminne
N
Hemsjön
Björnasjö
Luddsjön
Pukaberg
Pukabergsmåla
V Alsjö
Östra Alsjö
Oskars kyrka
Alsjöholm
Alsjösjön
Besagöl
Grangölsmåla
Röstjömåla
Markhagen

Beskrivning av huvudområdet

Alsjöholm präglas dels av kyrkomiljön och byggnader som haft med sockencentrat (2) att göra, dels av ett litet affärscentrum (3) kring en gammal vägkorsning. Den lilla träkyrkan (1) ligger på en höjd i landskapet. Kring en vägkorsning öster om kyrkan finns en koncentration av bebyggelse som skapar ett tydligt affärscentrum (3), i liten, lantlig skala och stil. Det lilla centrat, som fungerat som en mötesplats, består till största delen av byggnader från 1880-talet till 1950-talet. Söder om vägkorsningen finns också en lämning efter en festplats (4). Här bedrevs verksamhet under ortens glansdagar, mellan 1930-1961. Även idrottsplatsen/fotbollsplanen har i och med idrottsföreningen haft stor betydelse som mötesplats från mitten av 1950-talet.

Idrottsplatsen

Festplatsen Gröningen var en av de mer moderna mötesplatserna i Alsjöholm, igång 1930-1961.

Ett liten bit väst om kyrkan finns ett annat litet centra (2), med prästgård (5), församlingshem (6), före detta skola (7) och hembygdsgård (8). Ytterligare västerut finns en äldre välbevarad nämndemannagård (9) och ett tidigare missionshus (10). Fyra kilometer väster om Alsjöholm ligger Björnasjö by, där ett av husen tidigare varit gästgiveri (11). Vägen som går genom byn och olika vägmiljöer är en viktig del av kulturmiljön.

Vid vägkorsningen öster om kyrkan växte det upp ett litet, lantligt affärscentrum (3).

Oskars kyrka (1) och kyrkomiljö på en höjd i landskapet.

Prästgårdsmiljön (5).

Den tidigare gästgivargården (11)i grannbyn Björnasjö.

Naturen och historiska lämningar

Sjöarna Hultabräan, Mosjön och Alsjösjön (12) var redan i förhistorisk tid rika på både fisk och järnmalm. Det har varit en bidragande orsak till att området befolkades. Den skogrika bygden har använts på olika sätt under mycket lång tid. Än idag används vattnet från sjön Hultabräan som dricksvatten. Där finns också två källor, Tvillingkällorna.

Från förhistorisk tid finns idag olika lämningar i området, såsom flera stenyxor från bondestenåldern och ekstockar som kan vara rester av äldre stockbåtar[1]. Här finns även högar som kan vara äldre gravar. För att veta säkert om dessa innehåller begravningar måste de undersökas arkeologiskt. Förekomster av slagg och slaggvarpar i skogarna tyder på att tidig järnframställning utförts i området, troligen medeltida, lågteknisk, järnhantering. Lämningar i skogen finns också från 1700-, 1800- och 1900-talet verksamheter, som kolning, skogsindustri och sågverk. En intressant lämningstyp med tydlig koppling till skogen är de kolningsugnar (31, 32) som finns från perioden kring andra världskriget. Från 1900-talets andra hälft finns även flera små sågverksbyggnader kvar.

Lämningar efter torp- och backstugebebyggelse finns i skogarna runt Alsjöholm. Dessa kan bestå av husgrunder, men också vägar, åkrar, ängar, murar, odlingsrösen och hamlade träd. En möjlig kolerakyrkogård[2] kan ge ledtrådar till oss om gångna tiders pandemier.

Området ligger över högsta kustlinjen, och här är det typiskt att byarna ligger i höjdlägen, där de mest bördiga åkrarna finns. De flesta av de gamla åkrarna brukas eller betas än idag och finns kvar som uppodlade gläntor i skogslandskapet.

Ett annat typiskt drag för området de stora maderna. De ligger utmed åar, sjöar och vattendrag och kunde tidigt användas för slåtter. Här skördades gräs som torkades och användes till foder för djuren under vintrarna. På så sätt kunde man få mjölk och kött även under vinterperioderna. Förutom sjöar och åar finns i området kring Alsjö ett stort antal gölar: Gäddegöl, Hjorte göl, Gärdsgölen, Hundssgölen, Klenemålagölen, Bråtgöl, Snällamålagölen, Målagölen, Karstorpagölen, och Ryttaregölen.

Ugn som ska ha fungerat som kolningsugnar på 1940-talet, under andra världskriget (31).

1 Stockbåtar har använts ända från stenålder fram till åtminstone 1800-talet. Båten är helt enkelt en urholkad stock.

2 En kolerakyrkogård kan innehålla ett antal begravda, ofta flera i samma grav. Kyrkogårdarna anlades vid koleraepidemierna under 1800-talet när många människor avled och behövdes begravas utanför bebyggda områden på grund av smittorisken.

Karta över fornlämningar efter tidig järnhantering som förekomster av slagg och tjärdalar. Särskilt de tidiga fynden av stenyxor från stenålder utmärker sig. En del förmodade gravar finns också i området. Här syns också den stora mängden torpgrunder.

En av de bevarade små sågverksbyggnader som finns kvar i området, samt sågverksägarens bostadshus.

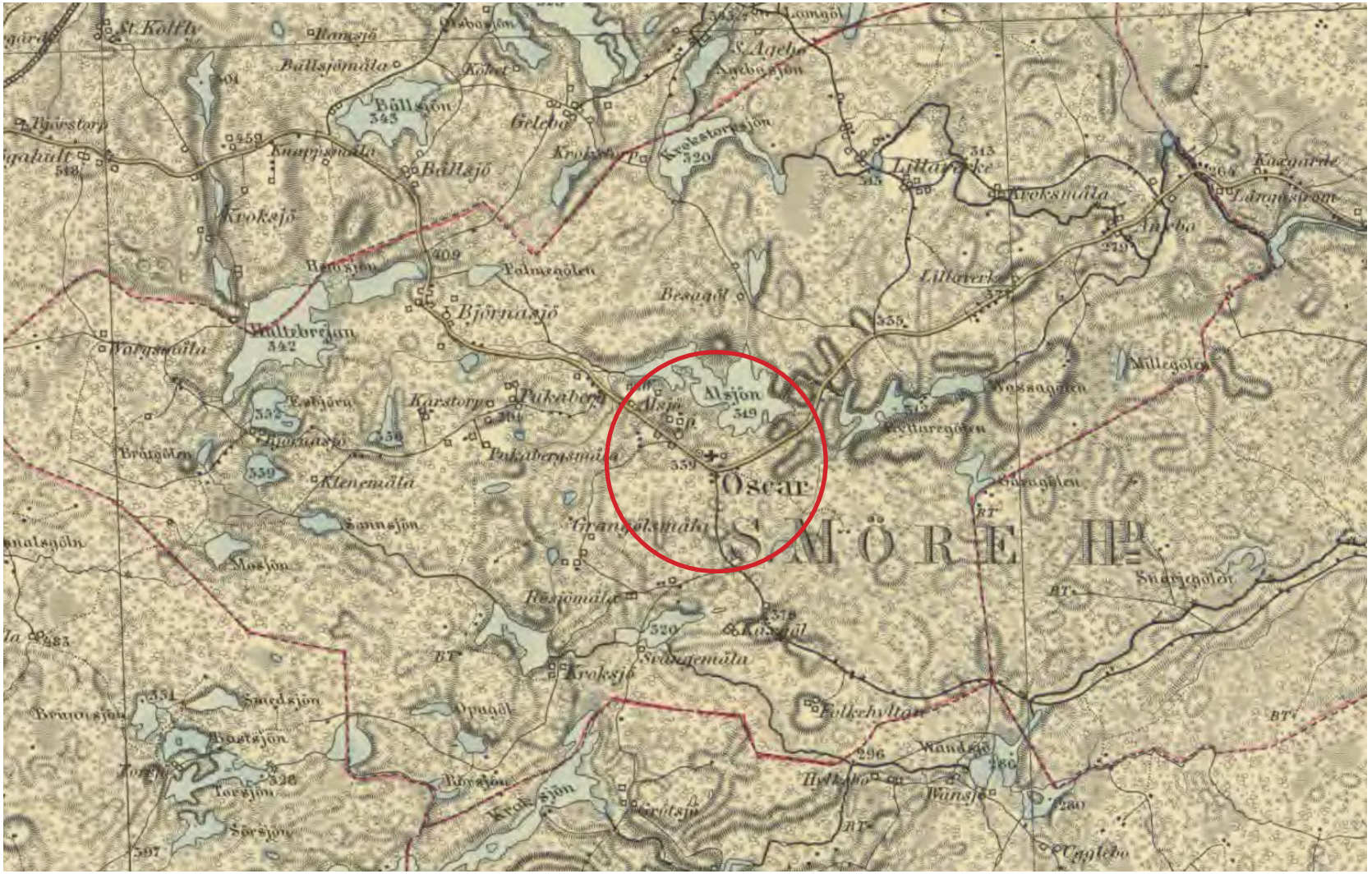
Oscar
SMÅLAND
Alsjön
Alsjön
Lillaverke
Lillaverke
Bällsjön
Bällsjömåla
Bällsjö
Gelebo
Krokstorpsjön
Krokstorp
Krokstorpsjön
Krokstorpsmåla
Krokstorp
Krokstorp
Krokstorpsmåla
Krokstorp
Krokstorp
Krokstorp

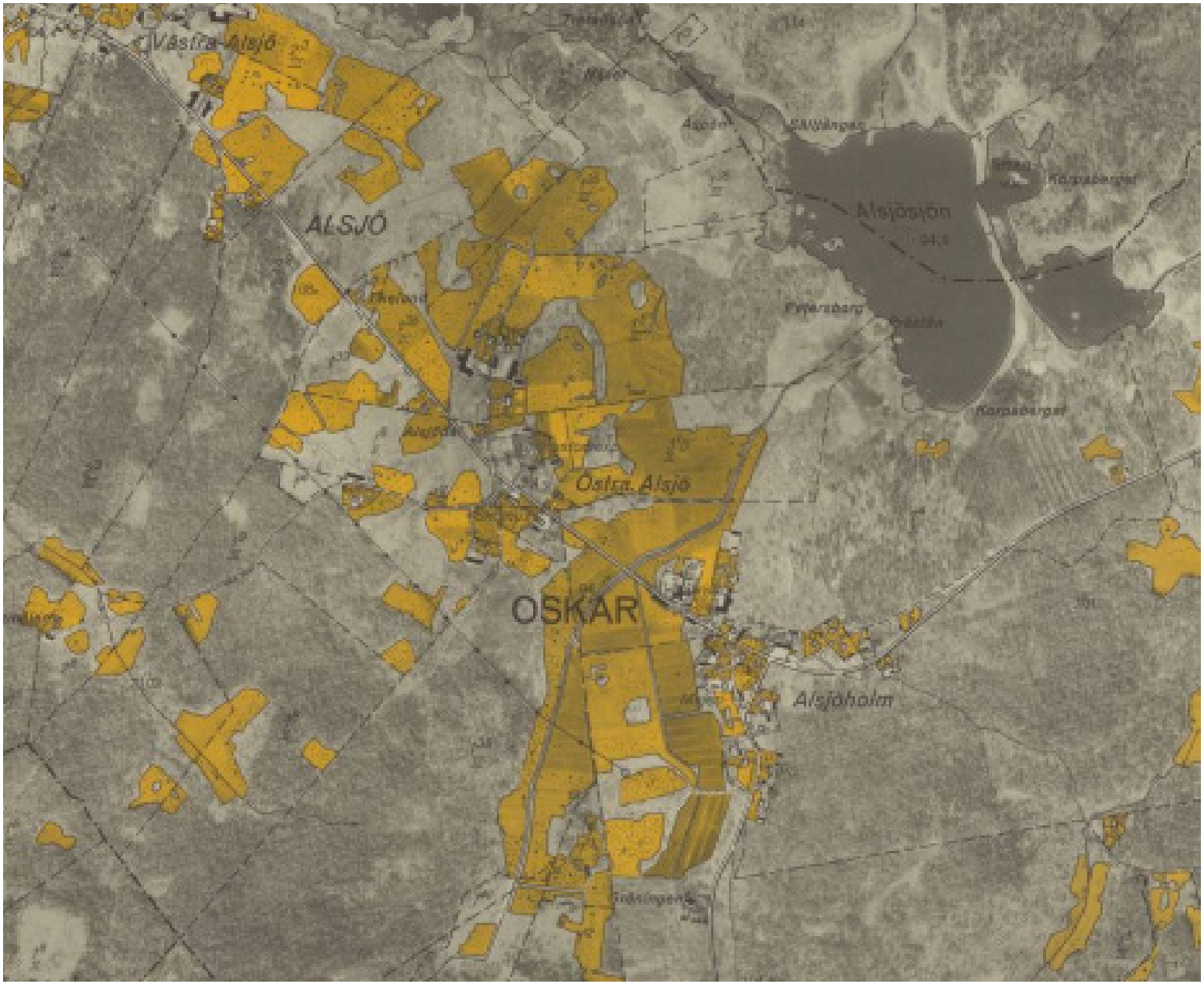

Utsnitt ur ekonomiska kartan från cirka 1940 som tydligt visar de gulmålade åkrarna närmast bebyggelsen och utmed vissa vattendrag.

Kulturmiljön är präglad både av skog och ett uppodlat landskap, som ligger som stråk utmed vägarna och som gläntor i skogen. Läget över Högsta kustlinjen har påverkat bebyggelsens placering i landskapet. Bebyggelsen ligger där de bördigaste åkrarna finns, på höjder i ett småskaligt och omväxlande landskap. Än idag finns ett antal gårdar med karaktäristiska röda ekonomibyggnader och ett antal bevarade torp- och småhusmiljöer. Jordbruket i området är småskaligt, där djurhållningen varit viktigare än odling av säd. Ett bevarat före detta mejeri i Alsjöholm visar att områdets tidigare haft många gårdar med mjölkkor.

Öster om Alsjösjön ligger en liten stenvalvsbro (13), över Jansabäcken. Precis intill denna, strax väster om broläget, finns en tidigare kvarnplats (14). Utanför huvudområdet, vid Mosjöns norra ände, ligger en välbevarad ålderdomlig vattenkvarn, Klenemåla kvarn. Den har vattenhjul i trä och bevarad stensatt verkskanal. Kvarnen ägs av Oskars hembygdsförening.

Stenvalvsbro över Jansabäcken.

Klenemåla kvarn.

Kärnområde

Kärnområdet har särskilt höga kulturhistoriska värden, med koncentrationer av kulturhistoriskt värdefulla byggnader, fornlämningar och/eller landskapsobjekt.

Kulturvärden inom kärnområdet

Sockencentrum med typisk bebyggelse samt ett litet lantligt affärscentra från perioden 1870-1950 gör Alsjöholm till en historiskt viktig mötesplats. Till sockencentrum hör kyrka, prästgårdsmiljö, skolbyggnader, hembygdsgård, nämndemansgård, missionshus och kommunhus.
Till affärscentrum hör flera tidigare affärer, post, telefonstation, mejeri, festplats och fotbollsplan. De äldre vägsträckningarna och element som hör vägmiljöerna till bidrar till upplevelsen av miljön inom kärnområdet. Kyrkan har tack vare ålder, byggnadsteknik, den centrala funktionen i lokalsamhället och som landmärken i landskapet ett mycket högt kulturhistoriskt värde.

Vatten

Skog

Järn

Möten

Bondens landskap

Symbolerna hänvisar till den kulturmiljöprofil som togs fram för Nybro kommun 2019.
Inom kärnområdet finns exempel på kulturmiljöer ur kategorierna vatten, skog, järn, möten och bondens landskap.

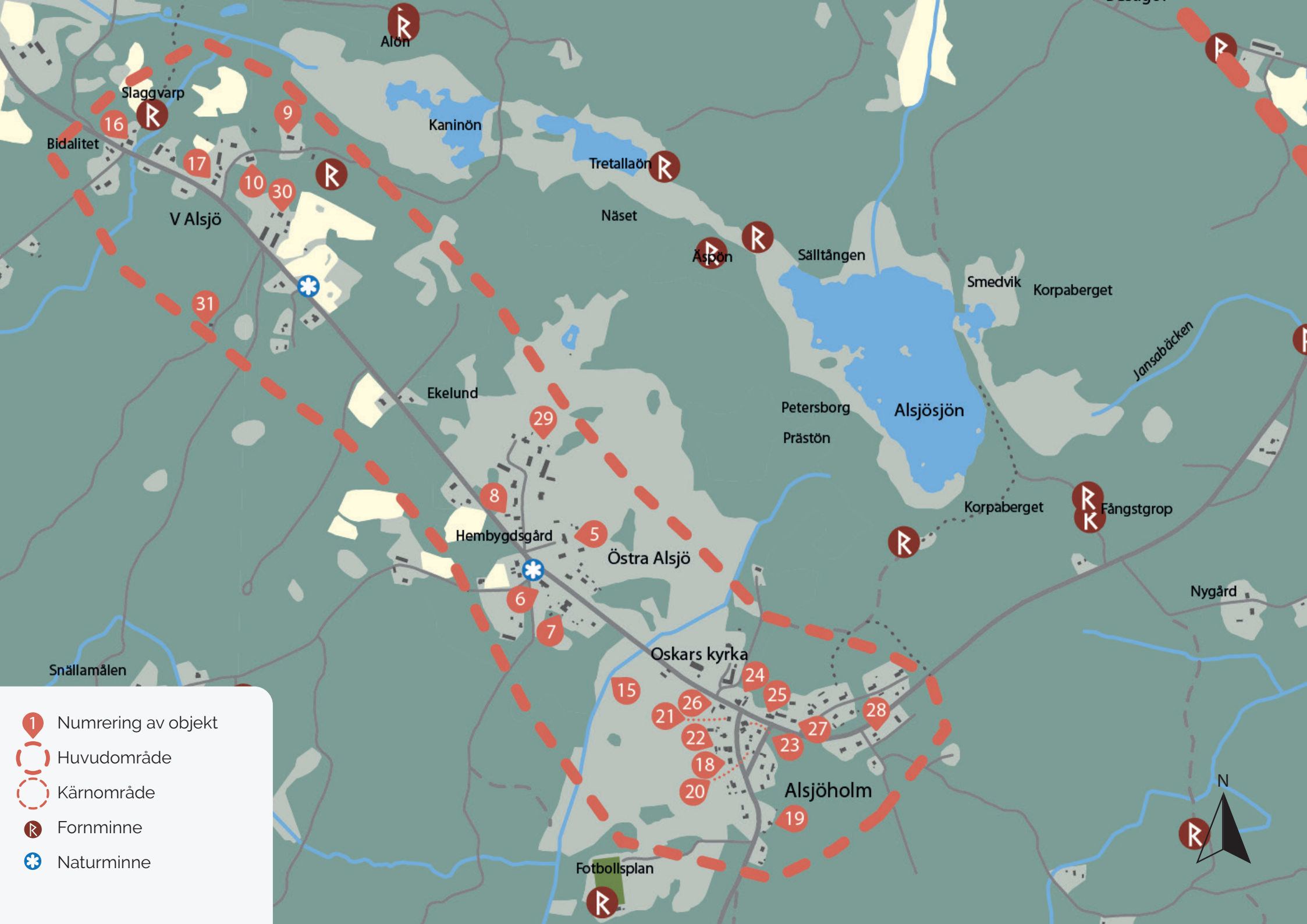
Alön
Slaggvarp
Bidalitet
Kaninön
Tretallaön
Näset
Äspön
Sälltången
Smedvik
Korpaberget
Jansabäcken
V Alsjö
Ekelund
Petersborg
Prästön
Alsjösjön
Hembygdsgård
Östra Alsjö
Korpaberget
Fångstgrop
Nygård
Oskars kyrka
Snällamålen
Alsjöholm
Fotbollsplan
N
Numrering av objekt
Huvudområde
Kärnområde
Fornminne
Naturminne

5 Prästgård

6 församlingshem, f.d. "Gula skolan"

7 f.d. skola, "Röda skolan"

8 Hembygdsgård

9 Nämndemansgård

10 f.d. missionshus

15 Kyrkkanalen

16 Sågverksbyggnad

17 Villa

18 f.d. kommunhus/lärarbostad

19 gamla posten

20 f.d. nya posten

21 f.d. telefonstation

22 f.d. mejeri/bobinfabrik

23 f.d. affär

24 f.d. affär m andelsfrys

25 f.d. affär

26 f.d. bageri/café

27 f.d. café

28 villa i nationalromantisk stil

29 Östra Alsjö

30 Västra Alsjö

31 kolningsugn

Kyrkomiljö och sockencentrum

Den lilla träkyrkan (1) från 1870 är områdets mest särpräglade byggnad, uppförd i nyklassicistisk stil med inslag av renässans. Kyrkobyggnadens exteriör är till allra största del i sitt ursprungsutförande. Den är byggd i trä, med en kvadratisk absid i öster[3]. Kyrkan ritades av arkitekt J E Söderlund. Till kyrkomiljön hör begravningsplats, klockstapel i trä och ett par låga uthus, varav det ena är en del av ett gammalt kyrkstall. Kyrkomiljön ligger på en höjd omgiven av mad- och betesmarker. Den så kallade Kyrkkanalen (15) rinner norrut, genom de utdikade maderna på kyrkans västra sida och ut i Alsjösjön (12), norr om Alsjöholm.
Det öppna odlingslandskapet runt kyrkan, en bondgård på kyrkans östra sida och bebyggelse som utgör ett typiskt sockencentrum präglar områdets karaktär.

Vägkorsningen vid hembygdsgården har karaktär av ett litet, lantligt sockencentrum (2), med prästgård och två äldre skolbyggnader. Prästgården (5) är en gulmålad pampig byggnad i park med en äldre sidobyggnad, tidigare pastorsexpedition.

Oskars kyrka (1) i trä.

3 *Absiden är avslutningen på koret.*

Oskars kyrka, med fyrkantig absid i öster.

En del av de gamla kyrkstallarna finns kvar, och ingår i vägmiljön.

Söder om kyrkan breder utdikade odlingar ut sig.

Den ena skolbyggnaden är också gulmålad, omgjord till församlingshem (6) 1969. Den ska vara uppförd 1870-talet, och ombyggd 1955. Båda tiderna präglar byggnaden. Under 1990-talet användes denna byggnad under några år åter som skola på bottenvåningen, medan idrottsföreningen använde andra våningen. Den andra skolan (7) är större och rödmålad, tidstypisk i sin stil och skala, från 1890-talet. Denna är tillbyggd med en modern huskropp på baksidan. Platsen präglas också av stora öppna skolträdgårdar, omgärdade med låga staket och av höga gamla träd. Intill församlingshemmet ska finnas en grund efter en äldre stuga som ska ha fungerat som enkel undervisningslokal innan första skolan byggdes 1870. Hembygdsgården (8) består av flera äldre rödmålade byggnader i en liten park, omgärdad av gärdesgård. Utmed vägen finns enstaka villor i olika stilar från 1930-tal, 1950-tal och 1970-tal. Några är välbevarade. Alla har omgärdade trädgårdar i tidstypiska strukturer och växtlighet.

Röda (7) och gula (6) skolan, båda från 1800-talets slut, har levt vidare med nya verksamheter. Röda skolan har varit restaurang och gula skolan församlingshem.

En bild från 1920-talet visar hur skolans ursprungliga fönstren såg ut då. Troligen var de grönmålade. Foto Oskars hembygdsförening.

Oskars hembygdsgård (8)

Nämndemansgården (9) i Västra Alsjö (30) har en välbevarad mangårdsbyggnad i form av en stor parstuga[4] i två våningar. Trädgård, staket och grind finns bevarade, medan uthusen saknas. Det tidigare missionshuset (10) ska vara byggt 1850, ombyggt på 1920-talet, och ha använts i sin ursprungliga funktion in på 1980-talet. Det har en typisk prägel av samlingslokal, med sin långa utsträckta form och vissa bevarade detaljer från 1920-talets ombyggnad. Smal, oljemålad, ljus träpanel präglar stilen. Utmed vägen i områdets norra del finns en välbevarad liten sågverksbyggnad i trä (16). Den är ett bra exempel på områdets karaktär, där skogen haft en central roll. Den är också exempel på en typ av 1900-talsmiljö. Villan mitt emot tillhörde sågverksägaren. En annan, välbevarad, villa (17) i 1910-talsstil (byggd 1936), med uthus och stenmursomgärdad trädgård har tillhört en annan sågverksägare[5].

Nämndemansgården (9).

Missionshuset (10)var en mötesplats i Alsjöholm.

4 Nämndemansgården ska ha bebotts av nämndeman Carl Andersson fram till mitten av 1940 talet

5 Detta sågverk låg mitt emot bostadshuset men är idag borta. Ägaren kan också ha haft ett ambulerande sågverk, enligt vissa uppgifter.

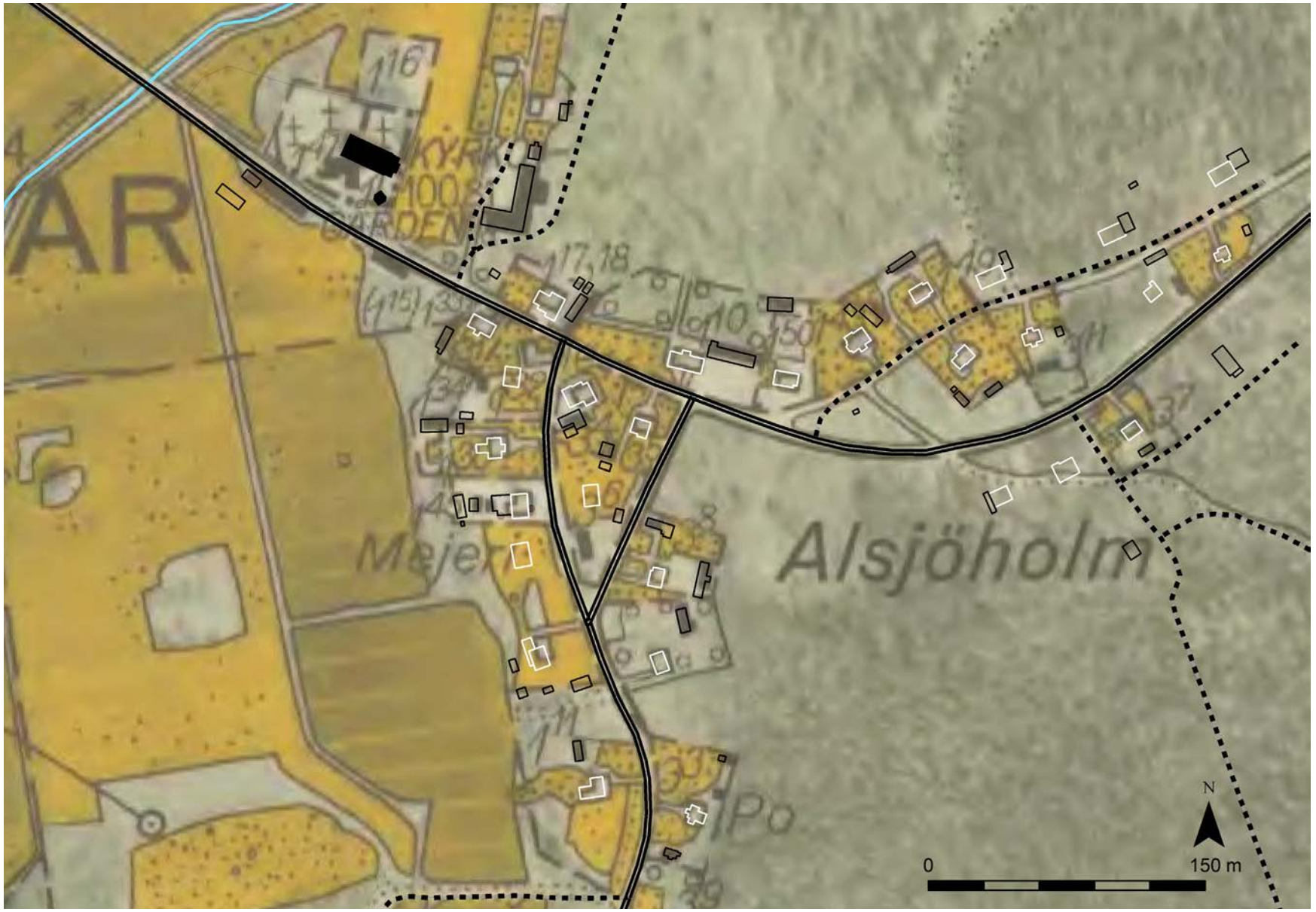

Kartöverlägg från 1942 som visar Alsjöholms affärscentrum medan det ännu fanns post, mejeri, café och flera affärer. Dagens byggnader (vita och svarta) och vägar (svarta) ovanpå den gamla kartan.

Affärscentrum

Vid vägkorsningen öster om kyrkan finns ett litet, agrart präglat affärscentrum, med delvis bevarad bebyggelse från perioden 1880–1940. Husen här inrymde tidigare kommunhus (18) (senare ny funktion som lärarbostad), gamla (19) samt nya (20) posten, telefonstation (21) och mejeri (22) (senare ny funktion som bobinfabrik). Sju av villorna inrymde tidigare tre affärer[6] (23, 24, 25), en sybehörsaffär, en cykelaffär och två caféer/bagerier (26, 27). Dessa visar på platsens tidigare betydelse som ett centrum i jordbrukslandskapet och som mötesplats. Den ursprungliga karaktären finns trots vissa förändringar av byggnaderna kvar. En villa i tidstypisk nationalromantisk stil är särskilt välbevarad[7] (28).

Vissa magasin och uthus som var en del av affärsverksamhet finns kvar, och har i sig höga kulturhistoriska värden.

Tidigare sybehörsaffären.

6 Alla tre affärer kallades lanthandel. De hade fler varor än mat. En av dem kallas på 1950-talet för speceri-, manufaktur- och husgerådsaffär.

7 Villan är byggd i en stil som var typisk för tiden kring 1900-talets första år, men är enligt uppgift uppförd 1933, av en byggnadssnickare Ragnar Jansson.

Tre hus var lanthandel (23, 24, 25) under Alsjöholms glansperiod kring 1890-1950-talet.

Två hus som tidigare var caféer och bageri (26 och 27).

Gamla mejeriet (22) som också använts som bobinfabrik, är välbevarat och har kvar sin lastbrygga.

Telefonstationen (21) fanns tidigare i ett rum i detta hus.

Denna villa (18)byggdes som kommunhus, och blev sedan lärarbostad.

Det hus som tidigare inrymd ortens post (19) tillhör idag ett av de mest välbevarade och ålderdomliga i Alsjöholm. Den gamla bilden från 1900-talets början visar en traditionell trädgård med gång från grinden, kantad med blomrabatter, och med potatis- och grönsaksodlingar där det den senare blev gräsmatta. Den äldsta bilden ska vara från 1903 och visa familjen Andersson. Huset hade då torvtak. Gamla bilder från Oskars hembygdsförening.

Äldre hus i Alsjöholms lilla affärscentrum.

Andra äldre hus i affärscentrat.

Villa av typisk nationalromantisk stil (28). Villan är från omkring 1930 och välbevarad.

En annan villa från omkring 1930.

Fler villor från perioden kring 1930.

Exempel på verkstadsbyggnader.

Bondens landskap

Utmed vägen i kärnområdet är jordbrukslandskapet närvarande. Granne med kyrkan finns en gård, med bevarad stor ladugård. Norr om hembygdsgården, i Östra Alsjö (29), finns två gårdar i samma läge som den gamla bykärnan. Den ena gårdens bostadshus hör till områdets äldsta, och är enligt uppgift från år 1800. Undantagshus och bostadshus har genomgått förändringar. Ladugården är av 1950-talstyp. Den andra gården har bevarad äldre ladugård, ekonomibyggnader samt bostadshus i originalskick, i salsbyggnadens form, från tidigt 1900-tal. Runt huset ligger en traditionell trädgård med uppvuxna träd och buskar, grusgångar, pampiga grindstolpar i sten och smidesgrindar. Det välbevarade huset med trädgård är exempel på en gård med högt kulturhistoriskt värde.

Gård i Östra Alsjö (29) med en av områdets äldsta mangårdsbyggnader, troligen från cirka 1800. Timmerstommen lär vara minst så gammal, medan husets material och detaljer har bytts ut och förändrats.

En typisk mangårdsbyggnad i salsbyggnadens form, från tiden kring sekelskiftet 1900 i Östra Alsjö (29) Äldre bild från Oskars hembygdsförening.

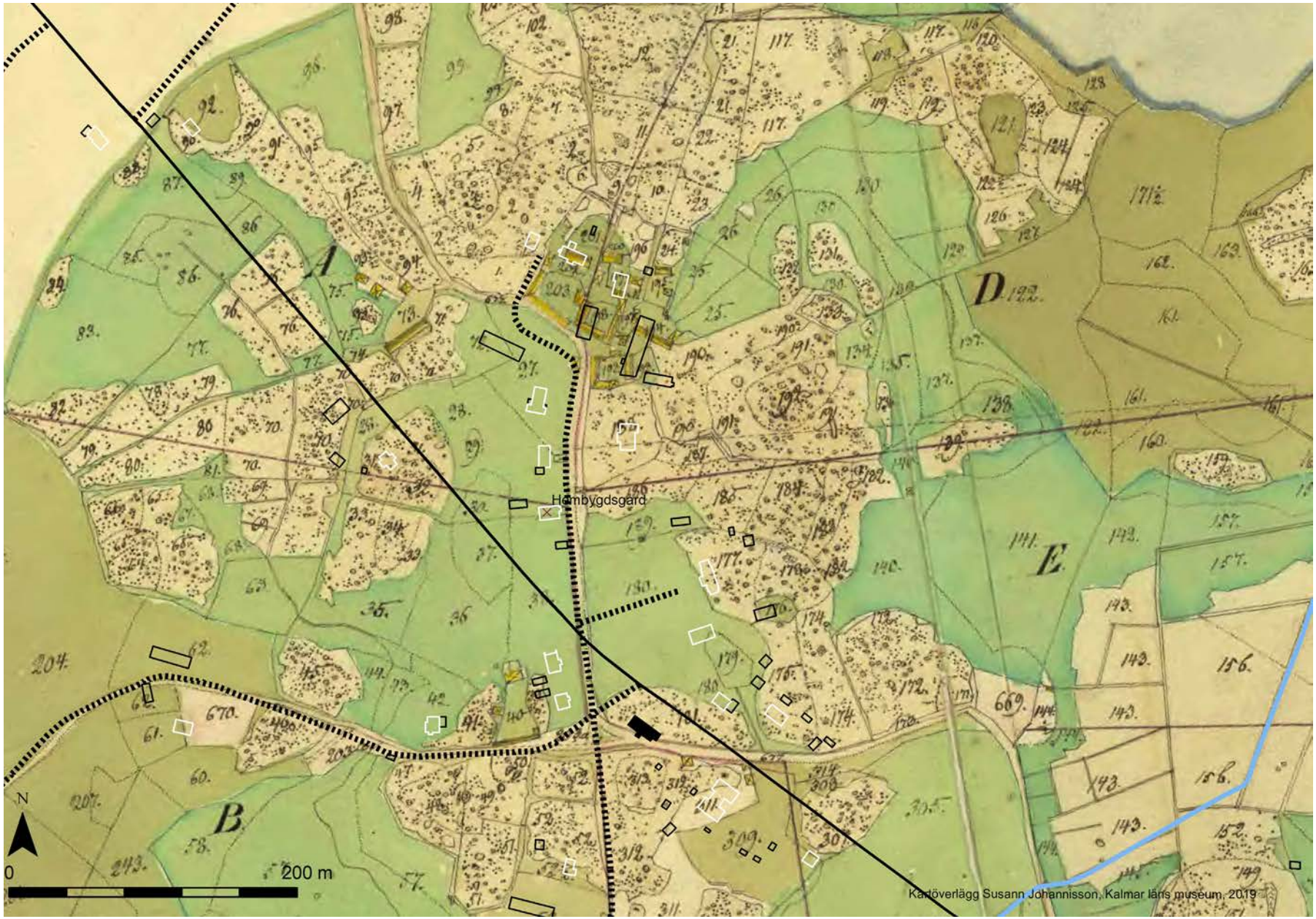

Karta från 1836, med dagens byggnader och vägar ovanpå: bostadshus vita, ekonomibyggnader svarta och vägar svarta. Här syns hur gården mitt i bild ligger på samma plats, med samma mangårdsbyggnad men med andra ekonomibyggnader. Prästgården är ännu inte uppförd. Ett par torpställen syns också på den gamla kartan. Vägen har dragits om sedan 1836. Idag går den rakt genom byn. Tidigare slingrade sig vägen förbi gårdar och torp.

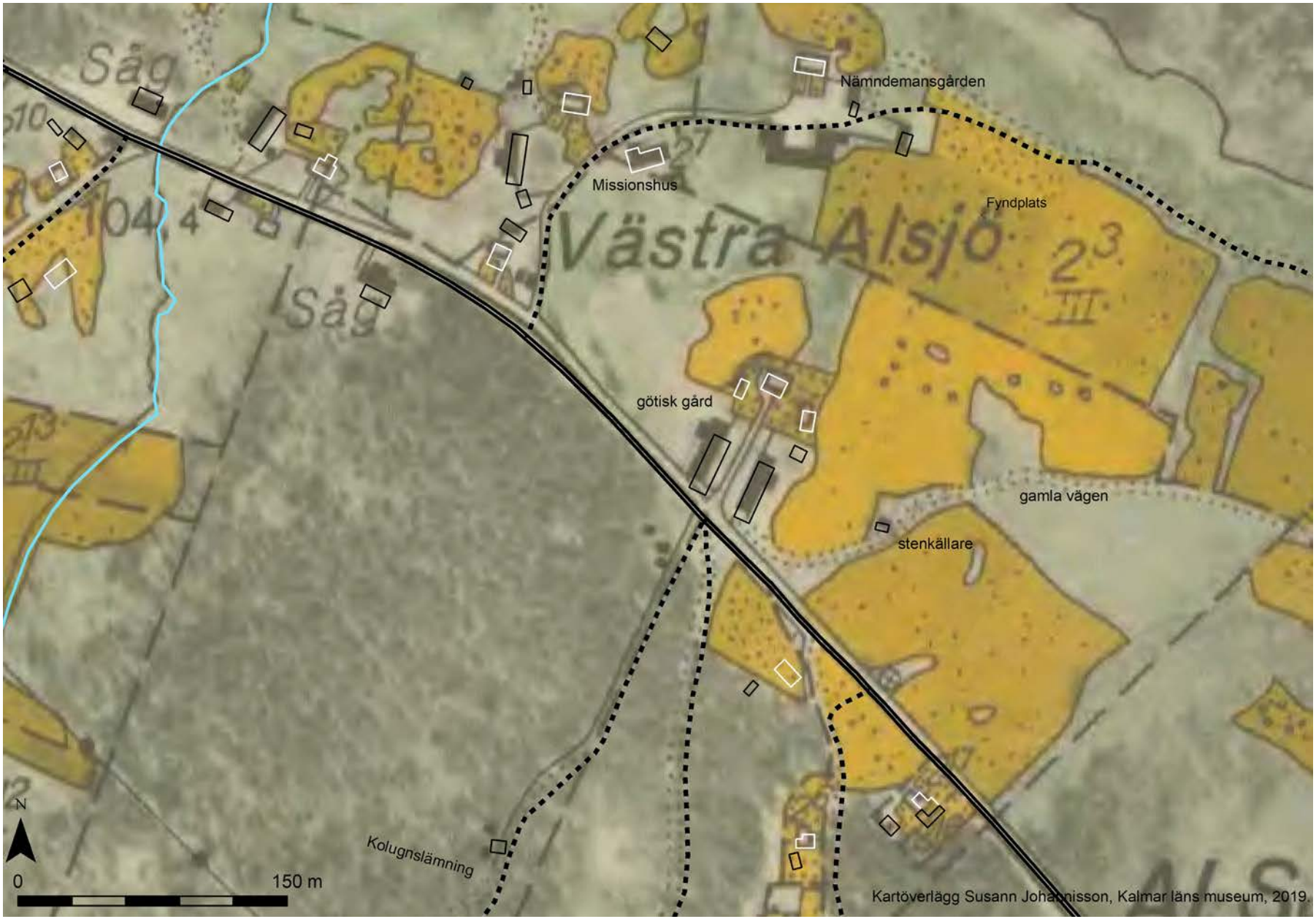

Kartöverlägg över Västra Alsjö från 1942, med dagens byggnader (vita och svarta) och vägar (svarta) ovanpå den gamla kartan. Flera äldste vägar och andra strukturer finns kvar än idag.

I Västra Alsjö (30) finns en gård som är byggd som en så kallad götisk gård. Typisk för denna gårdsform är att de båda stora ekonomibyggnaderna, ladugård och loge, ligger som ett par som flankerar huvudbyggnaden. Typiskt är också att ett staket skiljer trädgården från fägården, den yttre gårdsplanen. Inne i trädgården ligger mangårdsbyggnaden i fonden, flankerad av små äldre/ålderdomliga sidobyggnader[8]. Till gården hör också en bevarad stenkällare, potatiskällare.

Götisk gård (30) i Västra Alsjö.

8 Vanliga äldre funktioner i dessa sidobyggnader är brygghus, vedbod, utedass och undantagshus och /eller drängstuga.

En stenkällare som byggdes för vinterförvaring av potatis och ett odlingslandskap med stenmurar, odlingsrösen och gamla åkrar. Bilden visar också en plats där vägen gick i en krök, innan den drogs om till mer rak sträckning.

Ibland ligger byggnader med särskilda funktioner inte direkt i gårdsmiljöerna, utan kan ligga längre ifrån gårdarna. Dessa garage byggdes ursprungligen för en gemensamt ägd föreningströska som ställdes upp så att den otröskade säden kördes fram. Den flyttades på hjul mellan gårdarna.

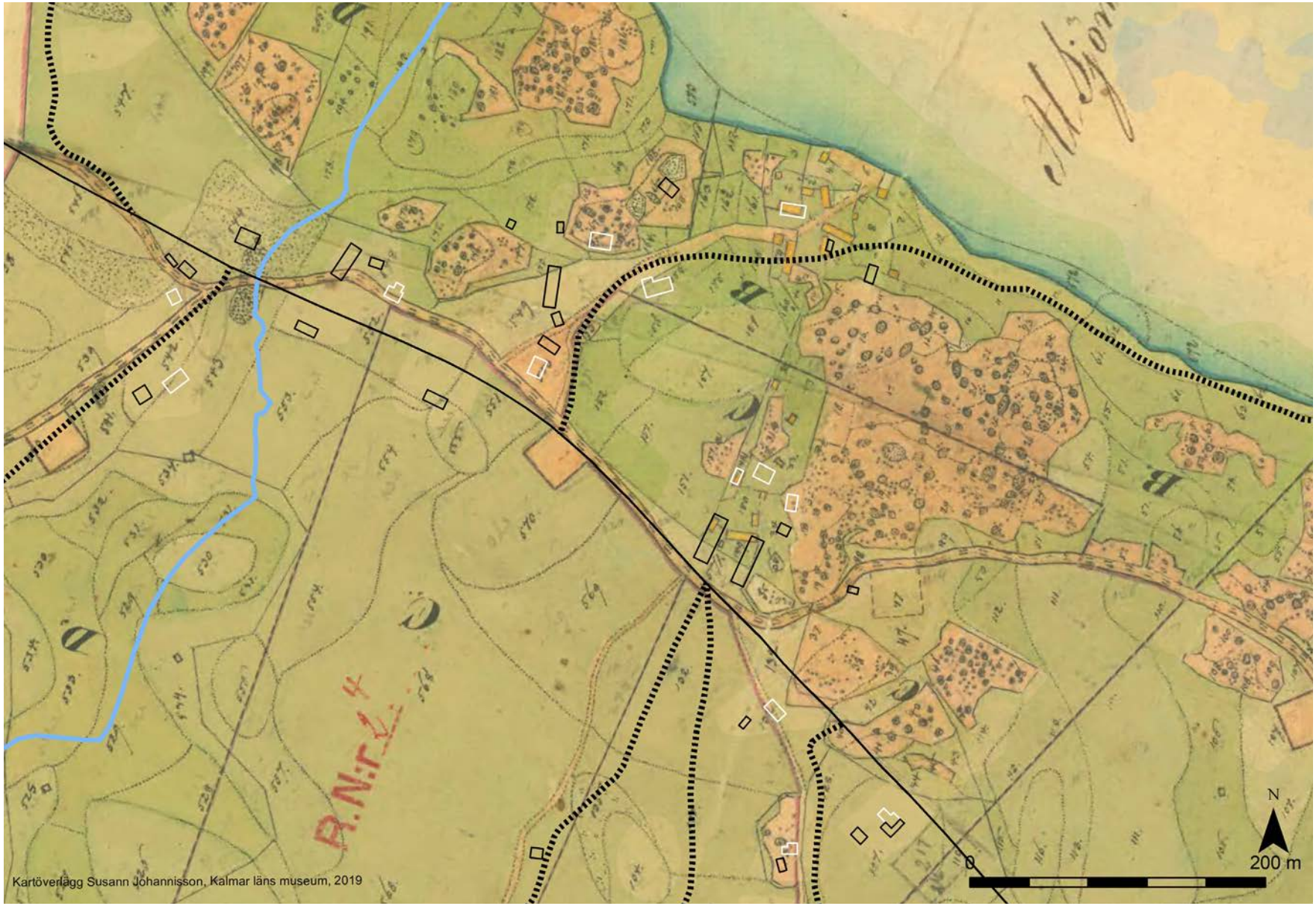

Karta från 1836, med dagens byggnader och vägar ovanpå: bostadshus vita, ekonomibyggnader svarta och vägar svarta. Här syns hur gården fanns på samma plats, men i annan form än den götiska. Vägen gick genom dessa marker, precis förbi stenkällaren. I bildens övre halva, precis intill sjön, ligger också nämndemansgården. Man kan se på kartan att detta bostadshus ligger på samma plats, och alltså är äldre än 1836. Enligt uppgift ska det vara från cirka 1800.

Exempel på välbevarade villor från perioden 1910-1930-tal.

Exempel på äldre välbevarad torpmiljö, med bevarad torparladugård.

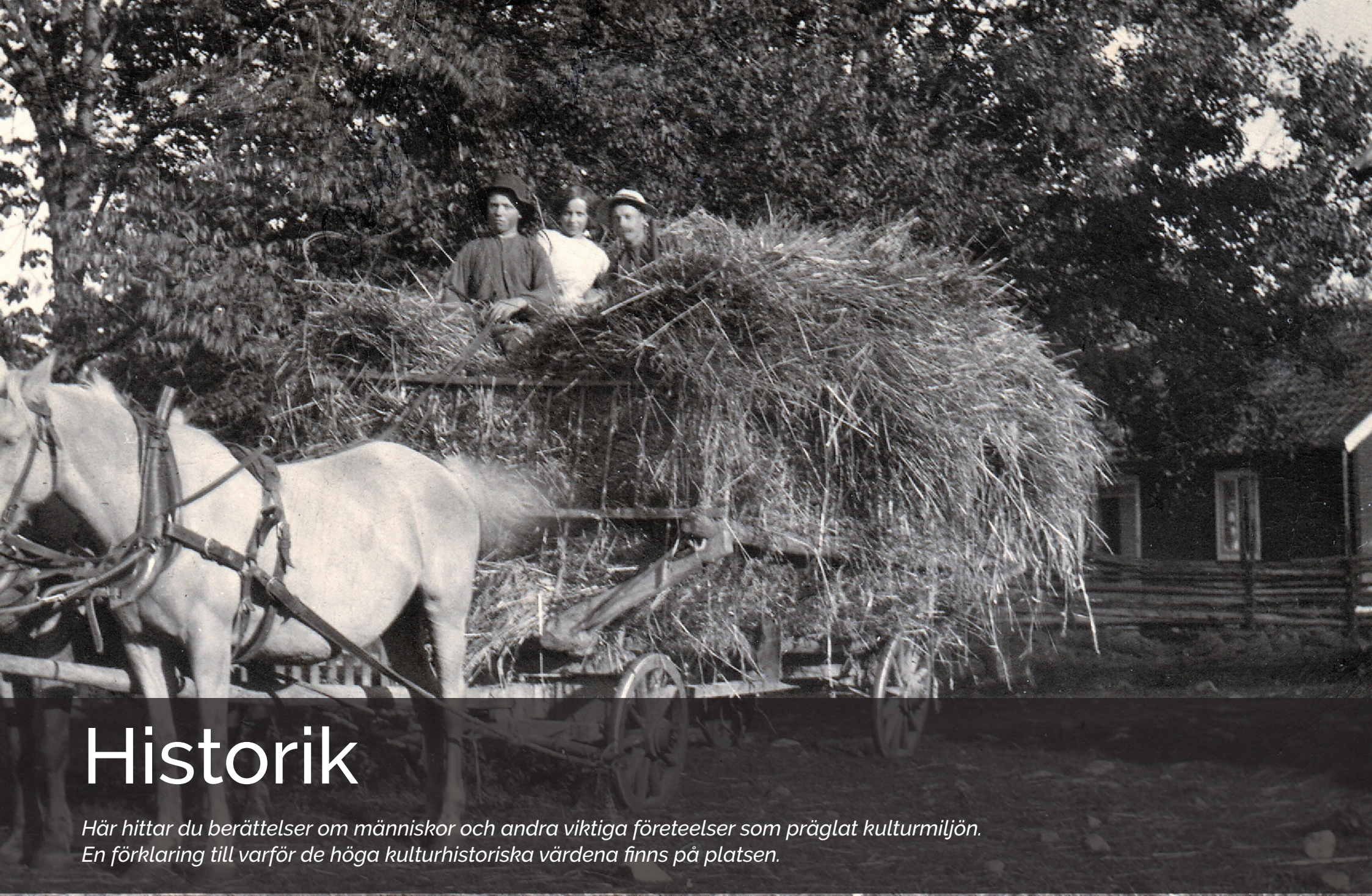

Historik

Här hittar du berättelser om människor och andra viktiga företeelser som präglat kulturmiljön.
En förklaring till varför de höga kulturhistoriska värdena finns på platsen.

Landskapets förutsättningar

Landskapets förutsättningar påverkade forna tiders människor i var de valde att bosätta sig och hur de förflyttade sig. De allra första bebyggarna under stenålder valde förmodligen platsen för att den låg vid en vattenled med gott fiske. Havsnivån var mycket högre vilket också påverkade vattenståndet i sjöar och åar. På den tiden fanns knappt några vägar på land och båt användes för att förflytta sig. Fynden av många stenyxor tyder på en stadig närvaro. Bebyggelse fanns här redan under senare delen av stenåldern.

Längre fram i tiden valde man istället att undvika blöta partier. Stigar blev vägar, som gick utmed torra sträckor, och slingrar sig fram genom landskapet. Alsjöholm ligger i Möres skogsbygd, med vägar som så småningom leder ut till de tätbefolkade centralbygderna vid kusten. Från det att skogsbygderna fick en mer bofast befolkning under medeltiden, har en lågteknisk framställning av järn bidragit till att vägar uppstod och bestod. Järnet kördes med vagn till någon av de många lastplatser som fanns utmed Ljungbyån eller Mörekusten.

Vid Oskars kyrka går vägen på höjden, med blöta låglänta marker med mader (kärrtorv) både söder och norr om kyrkan. Alsjösjön som ligger norr om Alsjöholm var mycket större fram till att en större sjösänkning genomfördes år 1933. Vägarna påverkade bebyggelsens placering. Byarna orienterades utmed vägnätet där de bördiga och mer lättodlade markerna låg. Under medeltiden när dessa bygder började befolkas i större skala hade man plogar (årder) och spadar av trä. Därför var det de mest lättodlade ytorna som först omvandlades till åkrar.

Bilden visar ”med bultvagn från mejeriet”, hur vagnen passerar backkrönet utanför kyrkan i början av 1900-talet. Bild från Oskars hembygdsförening.

Medeltiden till 1800-tal

De båda hemman, som senare kom att kallas Östra och Västra Alsjö, har anlagts under medeltiden. År 1539 finns namnen Östra och Västra Alsjö för första gången i skrift, i Gustav Vasas skattelängder.

I bäcken öster om Alsjösjön fanns en kvarn (14), enligt kartan från 1836. Hur tidigt denna fanns är ej känt, men det är inte omöjligt att den är medeltida. Det rör sig sannolikt om en liten skvaltkvarn, som kördes vissa tider på året då det var gott om vatten. Det är inte känt om det idag finns några synliga lämningar av kvarnen här. Intill kvarnplatsen finns dock en bevarad stenvalvsbro (13) av okänd ålder.

Detalj från milsten, med årtalet 1863, som står mitt emot Björnasjös tidigare gästgiveri.

I Björnasjö, fyra kilometer väster om Alsjöholm, anlades ett gästgiveri omkring 1862. En milsten sattes också upp daterad till 1863. Både gästgiveriet och Mortorps skogskapell, som senare skulle bli Oskars kyrka, visar att vägen var av betydelse och att det tidigt fanns åtminstone två mötesplatser i denna bygd. Enligt uppgift i Södra Möre dombok 1771 var det gamla kapellet byggt år 1709. Det finns en annan uppgift om att kapellet byggdes på 1730-talet och att det byggdes om omkring 1770. (Det ska då ha fått Madesjö kyrkas gamla altartavla). På kartan från 1836 syns det gamla kapellet, som låg en bit bakom nuvarande kyrkobyggnad. Vägen gick då i en krok framför kyrkan. Utmed vägen fanns då också 8-10 kyrkstallar. Kyrkogården ska ha anlagts vid mitten av 1700-talet och utvidgats i början av 1930-talet.

Typiskt för äldre vägmiljöer är att det i slutet av 1800-talet ofta byggdes små stugor längs trafikerade huvudvägar. I dessa bodde de fattigare som inte hade egen gård. De kunde försörja sig med olika yrken, antingen som jordbruksarbetare med mer eller mindre tillfälliga jobb, som industriarbetare på någon av traktens sågverk eller som hantverkare[9]. I Alsjöholm fanns till exempel både skomakare, korgmakare och skräddare. Stugorna kunde vara så kallad lägenhetsbebyggelse på små avstyckade tomter. Flera sådana finns registrerade i Alsjöholm från tiden kring sekelskiftet 1900 och in på 1920-talet. De kunde också vara torp. Det har funnits många torpare i skogarna i bygden. Flera torp lydde under prästgården.

9 Att hantverkare fick bedriva näringsverksamhet utanför städerna blev verklighet tack vare införandet av näringsfrihet som fick lättade regler 1846. När näringsfrihet infördes till fullo 1864 började också många andra företag att starta, som glasbruk och sågverk. Detta i sin tur gav fler arbetstillfällen, utanför det traditionella jordbruket.

En del av torparna hade också ett hantverk vid sidan av det minijordbruk som ett torp oftast innebar. Förutom torpet fanns också alltid ett mindre uthus/ladugård med plats för några enstaka djur och andra funktioner.

År 1847 blev församlingen egen annexförsamling, som fick namnet Oskar, inspirerat av den dåvarande regenten, kung Oscar I. Komministern kom att bo i egen prästgård, som byggdes i Östra Alsjö. Det gamla kapellet revs när en ny liten träkyrka byggdes år 1870. Prästgård byggdes också. Klockstapeln hade byggts år 1862. År 1880 blev Oskars socken egen jordebokssocken. Då bildades Oskars församling (socken). Kyrkan renoverades år 1925 och målades i en kulör inspirerad av den ursprunglig kulören år 2003.

Man började tidigt skörda gräs som användes till vinterfoder åt gårdens djur. Först användes naturliga ängar och våtmarker utmed sjöar, åar och gölar i området. Höskörden fortsatte vara viktig en bra bit in på 1900-talet. Bild från Oskars hembygdsförening.

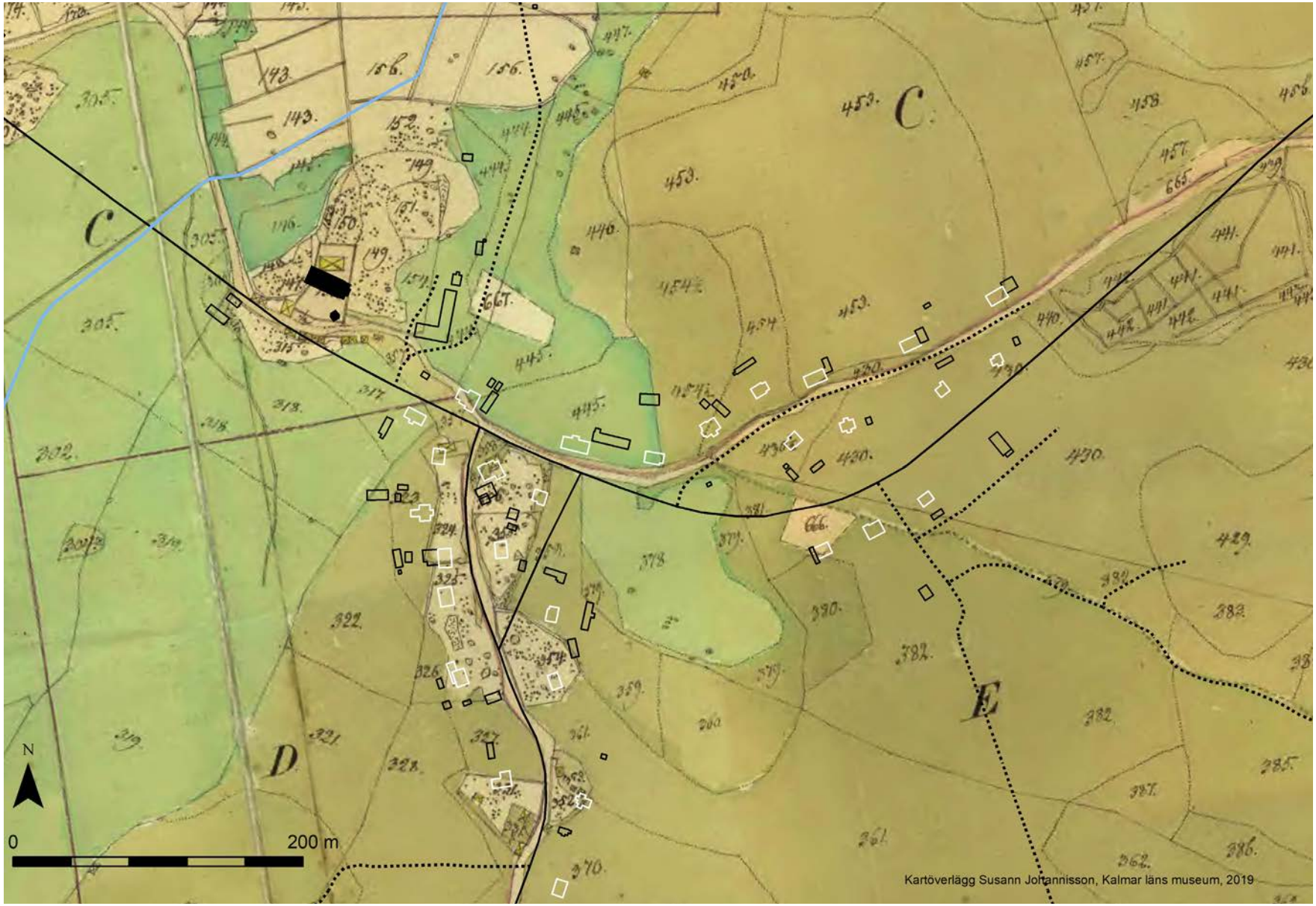

Karta från 1836 visar hur vägen gör en krok vid kapellet, som är gulmålat på den gamla kartan. De små kyrkstallarna syns också. Den svarta fyllda byggnaden är dagens kyrkobyggnad. Vid den gamla vägkorsningen öster om kyrkan finns vid denna tid ett par stugor, på den plats där senare bageri och lanthandel byggdes. En bit söder om vägkorsningen finns också ett par stugor, varav den ena ligger på samma plats där den stuga byggdes som senare blev posthus.

1800-talets mitt till 1900-talets mitt

Vid kommunreformen 1862 övergick socknens ansvar för de kyrkliga frågorna till Oskars församling och för de borgerliga frågorna till Oskars landskommun (kommun). Namnet Alsjöholm bildades i samband med att orten fick telefonledningar och telefonväxel, för att orten inte skulle förväxlas med Östra och Västra Alsjö utanför Eskilsryd, 15 kilometer västerut.

Vägkorsningen öster om kyrkan i början av 1900-talet, med de ganska nya telefonledningarna och telefonstationen (21) i huset till vänster. Till höger i bild syns kyrkans klockstapel samt en av ortens tre affärer (24). Bild från Oskars hembygdsförening.

Samma korsning innan telefonledningen kom till byn. Enligt uppgift är bilden från 1918. Bild från Oskars hembygdsförening.

Samma vägkorsning idag, med den gamla affären ombyggd på 1950-talet.

Under 1800-talets först hälft ökade befolkningen i Sverige. Befolkningsmaximum i just denna socken nåddes troligen kring 1880 med 2000 personer. Därefter sjönk folkmängden till 750 vid mitten av 1900-talet och till drygt 300 år 2000. Jordbruket rationaliserades genom skiftesreformerna, nya grödor och ny teknik. Bönderna fick det i allmänhet bättre, men många andra fick svårt att försörja sig i sin hembygd. Samtidigt genomfördes reformer vid mitten av 1800-talet som gjorde det lättare att starta handels- eller fabriksrörelser. Det resulterade i att industrialiseringen och urbaniseringen (flyttningen från landsbygden till tätorterna) tog fart.

Ett litet samhälle växte därmed fram vid vägkorsningen öster om kyrkan, med olika funktioner som till exempel affärer, post och bank. En karta från 1836 visar att det då endast fanns ett par små hus vid vägkorsningen och ett par små hus utmed vägen en bit söder om denna. Det var sannolikt först i slutet av 1800-talet, efter att kyrkan byggts, som ett tydligt sockercentrum bildades vid vägkorsningen. 1925 förändrades livet på gårdarna i området på så sätt att all mjölk inte behövde tas om hand på gården utan den kunde levereras till det nyuppförda mejeriet i Alsjöholm. Som mest hade mejeriet 100 leverantörer. I ett uthus till ett av Alsjöholms tre lanthandlar fanns under en period en andelsfrys (24), där ortsborna kunde hyra in sig i varsitt frysfack.

Mejeriet (22) 1935, med Aina Petersson. Bild från Oskars hembygdsförening.

Bilden visar en av ortens tre affärer i början av 1900-talet, speceriaffären kallad ”Magnussons”. Husen finns kvar än idag (23). Bild från Oskars hembygdsförening.

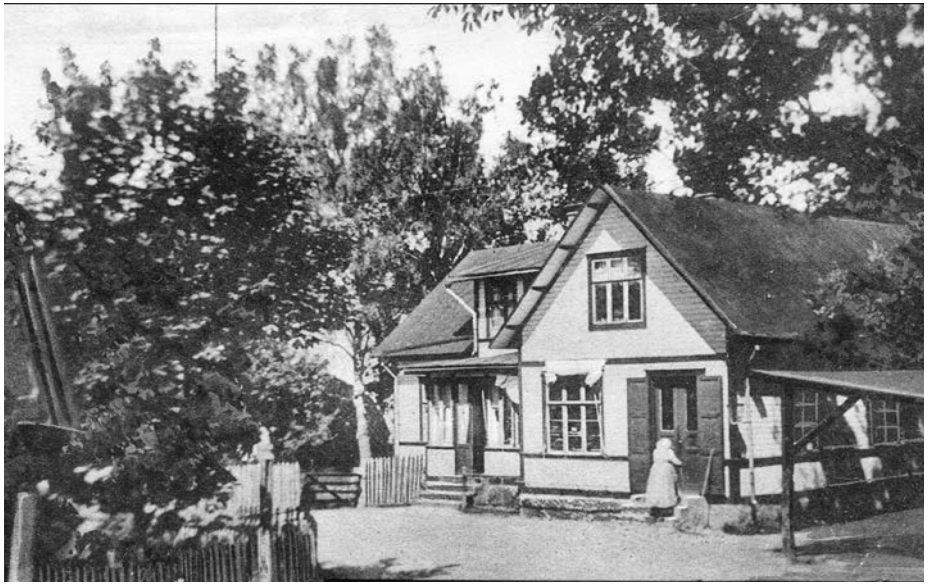

En av Alsjöholms tre affärer (24) idag och på 1920-talet, då kallat Hedbergs. Även om husen förändrats mycket kan man ännu ana att det tidigare använts till någon verksamhet. Äldre bilder från Oskars hembygdsförening.

JOBS HANDTRYCK

Systrarna Jobs mamma, Elisabet Wirsén-Jobs, föddes år 1878 i Alsjöholm, där hon växte upp. Hennes far Gustaf Wirsén var folkskollärare och klockare i Oskars kyrka. Gustaf var berömd i trakten för sin vackra trädgård, med särskilt många och ovanliga blommor och växter. Lokalt ska Gustaf ha uppfattats som en efterföljare till Carl von Linné. Den Wirsénska trädgården fick besök av blomsterintresserade människor som sökte inspiration. Gården i Alsjöholm hade familjen ärvt via mamman, Johanna. Elisabet älskade att teckna. Hon använde blommorna i trädgården som inspiration. År 1898 fick hon börja på Tekniska skolan (konstfack) i Stockholm. Där träffade hon Anders Jobs från Leksand. Det var på så sätt som familjen kom till Dalarna. Anders fick jobb som klockare och organist och familjen flyttade in i Klockaregården. Även denna hade stor blomsterträdgård, vilken kom att spela stor roll för den stora, kreativa, familjen.

Makarna Elisabet och Anders skilde sig år 1926 och Elisabet flyttade till Stockholm med de fyra yngsta barnen. Flera av barnen var konstnärliga. Systrarna Lisbet och Gocken utbildade sig till keramiker och startade egen keramikateljé på 1930-talet. Brodern Peer intresserade sig för textiltryck, och framställde sina första tryckta tyger med handskurna tryckblock. När andra världskriget gjorde det omöjligt för systrarna Jobs att importera glasyrer till sin keramik började Peer att överföra systrarnas mönster på tyg, något som skulle visa sig vara ett lyckokast. År 1944 lät han bygga tryckeriverkstaden i Västanvik och året därpå lanserades de handtryckta tygerna på NK i Stockholm med succéutställningen "När skönheten kom till byn". Företaget Jobs handtryckta textilier är verksamt än idag.

.

Andra mötesplatser

1870-talet var en period av nya idéer och splittring inom Svenska Kyrkan. Svenska Missionsförbundet (SMF) i Sverige grundades 1878, som ett nyevangeliskt, protestantiskt trossamfund. Svenska Missionskyrkan ingick i gruppen av frikyrkor och hade ett förhållandevis nära samarbete med Svenska kyrkan, Svenska Baptistsamfundet och Metodistkyrkan i Sverige. Missionshuset i Östra Alsjö byggdes 1903 efter att en missionsförsamling bildats här.

En annan viktig mötesplats var idrottsplatsen, där man spelade fotboll. Idrottsplatsen finns kvar än idag.

Det var inte bara jobb, utan också nöje i Alsjöholm. Fotbollslaget på 1920-talet. Bild från Oskars hembygdsförening.

Efterkrigstiden

Mejeriet (22) var i bruk in på 1950-talet. När mejeriet hade lagt ner fick byggnaden under några år ny användning som bobinfabrik. Det fanns många bobinfabriker just i detta område i inlandet av Kalmar och Nybro. Flera små sågverk fanns också i området. En av de produkter de sågade var just ämnen till bobinfabrikerna.

Mejeriets start och dess nedläggning speglar den typiska gången för små mejerier på landsbygden. Mejeriets nedläggning speglar också jordbrukens nedläggning och att skogsbygden upphörde med mjölkkor, med start under 1950-talet. De gårdar som ännu levererade mjölk efter 1950-talet fick vända sig till mejeriet i Nybro. I början av 2000-talet fanns bara en av de tidigare 100 mjölkbönderna kvar i trakten.

Ett kuvert från tiden som bobinfabrik. Bild från Oskars hembygdsförening.

Bild som visar leverans av björk till ett av de små sågverken i området (i Rössjömåla). Bild från Oskars hembygdsförening.

Full aktivitet när man sågar ”sticks”, som var ämnen till bobinfabrikerna i trakten. Bild från Oskars hembygdsförening.

På 1930-talet rätades vägen ut och fick nuvarande sträckning. I samband med detta revs också de flesta av kyrkstallarna. Oskars landskommun inkorporerades 1952 i Mortorps landskommun, som år 1969 uppgick i Nybro stad. Den ombildades till Nybro kommun år 1971. Under efterkrigstiden ökade den materiella välfärden. Tillväxten drevs upp genom en fortsatt mekanisering och rationalisering, både inom jordbruket och inom industrin. Utvecklingen gick mot allt färre och större enheter. En negativ spiral av minskande befolkning, minskande service och indragna allmänna kommunikationer märktes tydligt i Alsjöholm, där affärerna började lägga ner sin verksamhet från 1960-talet. De små sågverken i byn lades också ner.

Två skolor i grannbyarna, Karstorp och Lillaverke, stängdes på 1940-talet och de barnen överfördes då till skolan i Alsjöholm. Röda skolan (7) byggdes om år 1955 och byggdes till på 1990-talet. Skolan var i drift fram till 2003. Efter det har barnen åkt skolskjuts till Madesjö eller Nybro. Mellan 2006 och 2014 användes den gamla röda skolan som restaurang och stuguthyrning. Den gamla, gula skolan (6) fick 1969 ny funktion som kyrkans församlingshem.

I början av 2000-talet finns ett heltidsjordbruk i Alsjöholm, men många av gårdarna brukas av deltids- och fritidsbönder. De gamla åkrarna används till vallodling eller bete. En del gårdar har blivit hästgårdar. Trakten upplevs ännu som en skogsbygd, där åkrar, ängar och mader utgör ljusa gläntor. Många av de mer perifera åker- och ängsmarkerna har skogsplanterats.

Hembygdsföreningen

År 1969 bildades Oskars Hembygdsförening. Fastigheten Alsjö 1:22, med en byggnad från cirka 1880, köptes in och blev hembygdsgård (8). Invigning skedde år 1970. En utställningslokal byggdes 1978 och en vällingklocka från Nygård flyttades hit.
År 1985 fick föreningen ta emot Klenemåla kvarn, vid Mosjöns norra ände, av landstinget i Kalmar län. Kvarnen var i dåligt skick men iordningställdes innan den överlämnades till föreningen. Hembygdsföreningen är en motor i bygden tack vare lokala, ideella krafter.

Hembygdsgården är en viktig mötesplats i Alsjöholm idag. Willy Arnesson, Majlis Arnesson och Ingemar Blomfeldt rengör kitteln som användes för att värma tjäran vid tjärning av tak på Klenemåla kvarn.

Alsjöholm i framtiden

Här ges förslag på förhållningssätt inför framtiden för hur kulturmiljön ska bevaras och utvecklas.

Nybro kommun vill att kommunens kulturmiljöer ska bevaras och utvecklas så att kommande generationer kan ta del av dem. Under rubriken "bevara" anges vad vi är skyldiga att ta hänsyn till enligt lag. Under rubriken "utveckla" finns tips om hur viktiga kulturmiljöer kan utvecklas och förvaltas så att deras värden finns kvar för eftervärlden. Tipsen kan rikta sig till Länsstyrelsen, kommunen och/eller till dig som privatperson.

Läs mer tips om hur du kan vara med och utveckla kulturmiljöer under "Generella råd" i Kulturmiljöprogrammets inledningskapitel.

Bevara

Kyrkan (1), kyrkotomten och begravningsplatsen är skyddad enligt Kulturmiljölagens 4 kap.

Skolbyggnaderna (6, 7), prästgården (5) och hembygdsgården (8) utgör sockencentret och ska betraktas som *särskilt värdefulla* enligt Plan- och bygglagens 8 kap. 13 § och 14 §.

Gamla mejeriet (22) och gamla posten (19) har haft viktiga funktioner och berättar om samhällets historia och ska betraktas som *särskilt värdefulla* enligt Plan- och bygglagens 8 kap. 13 § och 14 §.

Utveckla

Kyrkan, kyrkotomten och begravningsplatsen är viktiga för upplevelsen av Alsjöholm och bör fortsätta vara tydligt urskiljbara i relation till den övriga bebyggelsen. Vyerna mot och utblickarna från kyrkan är viktiga. De öppna maderna/betesmarkerna som breder ut sig söder och väster om kyrkan och begravningsplatsen bör vara fortsatt obebyggda.

Den täta bebyggelsestrukturen i det gamla affärscentrat kring den gamla vägkorsningen är viktig att bibehålla. Tillbyggnader eller nya huskroppar bör förläggas på husens baksida. De nya huskropparna kan byggas i avvikande stil och kulör, men i anpassad skala. Det är viktigt att de äldre byggnadernas skala, form, detaljer, stil och karaktär finns kvar.

På byggnader som haft någon semioffentlig funktion bör äldre detaljer som berättar om tidigare affärsverksamheter eller andra semioffentliga funktioner behållas. Till exempel stora fönster, speciella eller dubbla dörrar, lägre tillbyggnader och lastbryggor.

Nytillkommande bostadsbebyggelse bör utgöras av fristående småhus i 1-2 våningar och ska följa befintlig struktur längs med vägarna.

Referenser

Läs mer/referenser

Mitt Oskar – Minnen av liv och personer 1901–1926, Carl Areskog, Oskars hembygdsförening, 2003.

Oskars kyrka och församling - Historia och nutid, Lennart K. Persson, Nybro 2008.

Posthistoria från tolv orter i Södra Möre Härad (Posthistorisk skriftserie; 199), (bok 31 s, Nybrosamlingen, Nybro bibliotek), Lindgren, Erik, 1993.

Bygden och idrotten: Alsjöholms IF 1955–2005 (bok 282 s, Åkrahällskolans bibliotek), Persson, Lennart K, 2005.

Gästgiverier och skjutsstationer - Kalmar län 1649–1933, Kaj Kjellström, 2012.

Kyrkoantikvarisk rapport, Oskars kyrkogård, Oskars socken, Växjö stift, Kalmar län, Kulturhistorisk inventering av kyrkogårdar/ begravningsplatser i Växjö stift 2005, Magdalena Jonsson, Kalmar läns museum.

Slutbesiktningsintyg och rapport vid ommålning, Örjan Molander, Kalmar läns museum, 2003.

Kulturminnesvård i Nybro kommun, Nybro kommun 1988.

Gods och gårdar i Kalmar län, band II, Studieförbundet Vuxenskolan Kalmar län, 2013.

Sveriges bebyggelse: statistisk-topografisk beskrivning över Sveriges städer och landsbygd. Landsbygden, del III, Kalmar län, Sigurd Erixon (red),1958.

Det medeltida Sverige; band 4:1 SMÅLAND: Möre, Olle Ferm, Thor Rahmqvist, Riksantikvarieämbetet, 1987.

Gästgiverier och skjutsstationer - Kalmar län 1649–1933, Kaj Kjellström, 2012.

Övriga referenser

Nybrokunskap: www.nybrokunskap.se

Fornminneskartan: www.raa.se/fornsok

Historiska kartor: www.lantmateriet.se, historiska kartor

http://www.digitalkultur.se/tor/oskars_hembygdsforening/public/

https://www.hembygd.se/oskars/about

https://sv.wikipedia.org/wiki/Svenska_Missionskyrkan